

شاخصه‌های بصری در وبگاه‌های دینی

(مطالعه موردی: وبگاه‌های دینی اسلامی و مسیحی)

سمیرا سیف‌علی^۱، اصغر فهیمی‌فر^۲، امیرعبدالرضا سپنجی^۳

تاریخ دریافت: ۹۷/۶/۱۷، تاریخ تایید: ۹۸/۱۱/۱

چکیده

وجود تعداد بسیاری از وبگاه‌های دینی پربازدید در سراسر جهان و تلاش‌های صورت گرفته در جهت انتشار مفاهیم دینی از طریق آن‌ها، اهمیت پژوهش درباره ویژگی‌های تأثیرگذار در استفاده از این وبگاه‌ها را نشان می‌دهد. از این‌رو مقاله حاضر درصدد تبیین شاخصه‌های بصری دینی، در دو بخش نشانه‌ها، شامل (متن آیات و احادیث، نقش‌مایه‌های هنر اسلامی-مسیحی، رنگ‌های هنر اسلامی-مسیحی، هلال ماه، کعبه، صلیب) و تصاویر شامل (قرآن-انجیل، روحانیون، اماکن مقدس و مناسک) در تعداد ۱۰ نمونه از وبگاه‌های دینی اسلامی و مسیحی است. این پژوهش با رویکرد توصیفی-تحلیلی و روش کیفی انجام شده است و در جمع‌آوری اطلاعات از مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای استفاده شده است. یافته‌ها نشان داد: در وبگاه‌های دینی مسیحی، ویژگی‌های دینی در قالب تصاویر دینی به‌صورت هدفمند ارائه می‌شود، اما در وبگاه‌های اسلامی برای نشان دادن ویژگی‌های مذهبی از هر دو شاخصه نشانه‌ها و تصاویر دینی استفاده می‌شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

واژگان کلیدی: اینترنت و دین؛ وبگاه‌های دینی؛ شاخصه‌های بصری دینی؛ طراحی وبگاه‌های دینی.

^۱ دانش آموخته کارشناسی ارشد پژوهش هنر، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس
samira.saef@gmail.com

^۲ دانشجویارگروه پژوهش هنر، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس (نویسنده مسئول)
Fahimifar@modares.ac.ir

^۳ استادیارگروه مطالعات راهبردی فرهنگ و ارتباطات، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
aasepanjy@gmail.com

اینترنت به تدریج زمینه حضور ادیان را به صورت آنلاین فراهم کرده است و به پلتفرم^۱ مهمی برای انتشار موضوعات مذهبی تبدیل شده است (کمپبل^۲، ۱۳۹۵: ۷۴). امروزه افراد می‌توانند در اینترنت، شکل جدیدی از بیان مذهبی را بدون رفتن به مکان مذهبی تجربه کنند و زندگی مذهبی به‌طور فزاینده‌ای از کلیساها، مساجد و معابد به اینترنت وارد شده است. به این ترتیب عصر دیجیتال، عبادت مجازی را میسر می‌سازد و امکان بحث برای تمام ادیان بزرگ دنیا و جنبش‌های مذهبی جدید فراهم می‌شود (هویسگارد و واربورگ^۳، ۱۳۸۴: ۱). کلیسای کاتولیک از سال‌ها پیش، در استفاده از فناوری‌های جدید در ارتباطات اجتماعی پیشگام بوده است. کلیساهای سایبری اولیه اغلب به صورت وبگاه‌هایی بودند که توسط گروه‌های مستقل ایجاد می‌شدند و همان خدمات معمول در کلیسا را از طریق ایجاد صفحه‌ای از متون مذهبی یا بخشی برای درخواست دعا ارائه می‌کردند. سپس نوعی از کلیساهای سایبری به وجود آمد که خدمات کلیسایی را با استفاده از فناوری‌هایی مانند پادکست‌ها^۴ یا اجرای زنده، موعظه‌ها و آوازهای کلیسایی را عرضه می‌کردند و امکان تعامل اندک را برای کاربران فراهم می‌کردند (کمپبل، ۱۳۹۲: ۱). اکنون با پیشرفت فناوری در چند دهه گذشته شاهد نمونه‌های جدید و نوآورانه شکوفایی آنلاین دین، از پادکست‌های مذهبی تا تنوع وبگاه‌های رسمی مانند (Godtube.com)، به فضاهای عبادت در زندگی دوم^۵ (نوعی محیط زندگی شبیه‌سازی شده مجازی) برای مسیحیان، مسلمانان و یهودیان هستیم (کمپبل، ۱۳۹۰: ۲۳۲). استفاده از اینترنت، تنها به جوامع دینی مسیحی محدود نمی‌شود و جوامع اسلامی نیز از آن برای گسترش آموزه‌های خود در سراسر جهان استفاده می‌کنند طیف وسیعی از رویکردهای اسلامی در فضای سایبر توسط برنامه‌های کاربردی متنوع اینترنتی اسلامی، وبگاه‌ها، چند رسانه‌ای‌ها و تالارهای گفتگو با درجات مختلفی از تعامل ارائه می‌شوند (بانت^۶، ۱۳۸۸: ۱۳) و اکنون پس از گذشت نزدیک به چهارده قرن، ده‌ها هزار منبع قرآنی در اینترنت و صدها وبگاه وجود دارد که مفاهیم، تفاسیر و راهبردهای انتشار این

^۱ Platform

^۲ Campbell

^۳ Højsgaard & Warburg

^۴ Podcast

^۵ Second Life

^۶ Bunt

پیام وحی را نشان می‌دهند (داوسون و کوان^۱، ۱۳۹۲: ۱۲۳). به‌طور کلی مطالعات درباره نحوه ارائه محتوای دینی تولیدشده از سوی نهادهای مذهبی و همچنین استفاده مذهبی کاربران از رسانه‌ها نشان می‌دهد، کاربران بسیاری از طریق اینترنت، به فعالیت مذهبی می‌پردازند و استفاده از وبگاه‌ها به‌عنوان منابع اطلاعاتی دینی افزایش یافته است (رتکلایف، مک‌کارتی و ریتز^۲، ۱۳۹۶: ۱۷-۲۱). نظر به آنچه بیان شد می‌توان گفت، وبگاه‌های دینی به لحاظ محتوایی که ارائه می‌دهند نیازمند توجه ویژه‌ای هستند و تبیین ویژگی‌های موجود در این وبگاه‌ها و عوامل تأثیرگذار بر کاربران در استفاده از آن‌ها اهمیت دارد؛ اما به‌رغم تعداد قابل‌توجه پژوهش‌ها درباره محیط‌های آنلاین مذهبی، بیشتر آن‌ها بر کیفیت محتوا در این محیط‌ها تمرکز کرده‌اند و تنها تعداد اندکی به بررسی عناصر بصری پرداخته‌اند که می‌تواند استفاده کاربران را تحت تأثیر قرار دهد. از این‌رو پژوهش حاضر به بررسی ویژگی‌های بصری می‌پردازد که به دینی بودن وبگاه اشاره می‌کنند؛ بنابراین کیفیت شاخصه‌هایی شامل (متن آیات و احادیث، نقش‌مایه‌های اسلامی- مسیحی، رنگ‌های اسلامی- مسیحی، تصویر هلال ماه، قرآن- کتاب مقدس، صلیب مقدس، کعبه، روحانیون، اماکن مقدس و مناسک) را در تعدادی از وبگاه‌های دینی اسلامی و مسیحی در یک بررسی مقایسه‌ای ترسیم می‌کند. بدین منظور در ابتدا خلاصه‌ای از ادبیات پیشین درباره رابطه اینترنت و دین، مرور می‌شود، سپس اهمیت جنبه‌های بصری در طراحی وبگاه بیان می‌شود و در نهایت شاخصه‌های بصری دینی موجود در نمونه وبگاه‌های منتخب دینی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

پیشینه پژوهش

در اواسط دهه ۱۹۹۰ دانش بینا رشته‌ای جدیدی پدید آمد که به رابطه بین دین‌داری و فناوری جدید از منظری دیگر نگریست و مطالعه درباره اینترنت و دین در کنار افزایش توجه دانشگاهی به اینترنت، به موضوع و زمینه‌ای مهم برای مطالعه تبدیل شد. مطالعه دین و اینترنت با عنوان "دین دیجیتال" توصیف می‌شود که در آن پژوهشگران چگونگی اعمال، گفتمان و تعامل مذهبی در زمینه‌های آنلاین و آفلاین را در نظر می‌گیرند (کمپبل و ویتولو^۳، ۱۳۹۵: ۷۴). هیدی کمبل^۴ از نخستین محققانی است که کاربردهای مذهبی اینترنت را در مطالعات خود مورد توجه

¹ Dawson & Cowan

² Ratcliff, McCarty & Ritter

³ Campbell & Vitullo

⁴ Hiedi Campbell

قرار می‌دهد (کمپبل، ۱۳۸۹، ۱۳۹۰، ۱۳۹۱، ۱۳۹۲؛ کمپبل و ویتولو، ۱۳۹۵). مطالعات کمبل عمدتاً بر اساس مشاهدات شخصی او و برخی از شرکت‌کنندگان است. در این مطالعات او شرح می‌دهد که چطور گروه‌های مذهبی مختلف، سعی دارند فناوری‌های جدید را با سنت‌های مشخص خود و شیوه‌های زندگی معاصر سازگار کنند. (Schultze, 2011: 321). علاوه بر کمبل، پژوهشگران دیگر در زمینه اینترنت و دین نیز به مطالعه تأثیر اینترنت بر فعالیت‌های مذهبی، (ویتولو، ۱۳۹۵؛ گوریچناز^۱، ۱۳۹۴؛ هوور^۲، ۱۳۹۳؛ ژو و کمپبل^۳، ۱۳۹۷) و نحوه استفاده از اینترنت در امور دینی، (فرهنگی و جامع، ۱۳۸۹)، بررسی اعمال دینی یا آیین‌های آنلاین و ارتباط بین دین آنلاین و آفلاین با تمرکز بر یک یا چند نمونه مطالعاتی نظیر وبگاه یا محیط آنلاین (کیسی^۴، ۱۳۸۰؛ هاجینگز^۵، ۱۳۸۹؛ گلفگرن^۶ و هاجینگز^۷، ۱۳۹۳؛ فراست و یانگ‌بلاد^۸، ۱۳۹۳). پرداخته‌اند. رویکردهای متعددی نیز وبگاه‌ها و وبلاگ‌های دینی اسلامی را به لحاظ ویژگی‌های محتوا (مسعودی، ۱۳۹۲؛ اصغری و کوشی، ۱۳۹۲)، ویژگی‌های طراحی و اسلامی بودن ارزیابی کرده‌اند (علیو، محمود و عثمان^۹، ۱۳۹۱، ۱۳۹۲؛ محمود، علیو و تپ^۹، ۱۳۸۹) و معیارهایی برای سنجش عملکرد و رضایت کاربران از این وبگاه‌ها را مشخص کرده‌اند (علیو و همکاران، ۱۳۹۲؛ مه‌اد و همکاران، ۱۳۸۹). در یک نگاه کلی می‌توان گفت با وجود استفاده وسیع از وبگاه‌های دینی، تنها تعداد کمی از مطالعات به ویژگی‌های بصری و ظاهری این وبگاه‌ها پرداخته‌اند و تقریباً در تمام پژوهش‌ها در این زمینه، به شیوه‌های ارائه موضوعات دینی در فضای دیجیتالی و محیط‌های آنلاین و ارزیابی ویژگی‌های محتوایی عرضه شده در این فضا و نحوه تعامل مخاطب با آن‌ها توجه شده است و اکثر پژوهش‌های موجود بر کیفیت محتوا تمرکز دارند. از این‌رو پژوهش حاضر با تأکید بر شاخصه‌های بصری دینی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل که می‌تواند در بهبود کیفیت وبگاه‌های دینی مؤثر باشد، به بررسی شاخصه‌های بصری دینی در تعدادی از وبگاه‌های دینی اسلامی و مسیحی می‌پردازد.

¹ Gorichanaz

² Hoover

³ Xu & Campbell

⁴ Casey

⁵ Hutchings

⁶ Gelfgren & Hutchings

⁷ Frost & Youngblood

⁸ Aliyu, Mahmud & Osman

⁹ Mahmud, Aliyu & Tap

عناصر بصری در طراحی وبگاه

در طراحی یک وبگاه عوامل بسیاری از جمله برنامه‌نویسی، ناوبری^۱ آسان و کارایی مطلوب مورد توجه است، اما با توجه به این‌که وب به‌طور عمده رسانه‌ای بصری است (امبیپوم و هارپر^۲، ۱۳۸۸)، در مواجهه با صفحات وب، پیش از وقوع خواندن یا دیگر فرآیندهای شناختی، تأثیرات ناخودآگاه بر اساس عناصر طراحی بصری نظیر نمادها، رنگ و تصاویر ایجاد می‌شود (رابینز و هولمز^۳، ۱۳۸۷: ۳۸۶)، بدین ترتیب جنبه‌های بصری در اغلب موارد نقش مهمی در تصمیم‌گیری کاربر برای بازدید از صفحات وبگاه و مراجعه دوباره به آن دارد. به بیان دیگر، در صفحات وب، عوامل بصری در برقراری ارتباط با کاربر و ایجاد ذهنیت درباره موسسه یا سازمان، نقش بسیار قابل‌توجهی دارد (جیانگ و همکاران^۴، ۱۳۹۵). از سوی دیگر عناصر بصری نقش مهمی در ایجاد هویت بصری در وبگاه دارد، هویت یک وبگاه از طریق بیان بصری نقش و کارکرد آن مشخص می‌شود و مهم‌ترین وجه در طراحی هویت وبگاه این است که وبگاه ماهیت و ویژگی‌های سازمان یا نهاد وابسته به آن را در یک نگاه نشان دهد (کانگ و سترفیلد^۵، ۱۳۹۵: ۷۲۶) بدین ترتیب وبگاه با ایجاد هویت بصری احساس اعتماد و آشنایی را در کاربر به وجود می‌آورد (کانگ و سترفیلد، ۱۳۹۸: ۸۰۷۹). یکی از مهم‌ترین عناصر بصری در تمام وبگاه‌ها نمادهایی هستند که در آن‌ها بکار می‌روند. نمادها به‌عنوان عناصر اصلی در ایجاد هویت وبگاه شناخته می‌شوند و در قالب بارزترین نشانه‌های غیرکلامی پیام وبگاه را منتقل می‌کنند (کانگ و سترفیلد، ۱۳۹۵: ۷۲۶) رنگ نیز یک عنصر مهم در هر نظام هویتی است و در طراحی صفحات وب، طراح با استفاده از رنگ‌های مرتبط با موضوع و محتوای ارائه شده می‌تواند در نگاه اول کلیتی از کار وبگاه را منتقل کند (حدادی، ۱۳۹۲: ۷۵). رنگ نسبت به شکل یا فرم آسان‌تر درک می‌شود و توجه کاربر را بیشتر جلب می‌کند. علاوه بر آن رنگ به لحاظ فرهنگی و روان‌شناختی دربردارنده معانی متعددی است و یک رنگ در زمینه‌های مختلف تفاسیر متفاوتی دارد (کانگ و سترفیلد، ۱۳۹۵: ۷۲۶) در کنار اهمیت نمادها و رنگ در طراحی وبگاه، فارادی (۲۰۰۰) معتقد است، استفاده از تصویر یک شیوه مؤثر در جذب احساسات افراد است، یک تصویر خوب و حرفه‌ای می‌تواند به‌جای هزاران کلمه و جمله

¹ Navigation

² Mbipom & Harper

³ Robins & Holmes

⁴ Jiang, et al.

⁵ Kang & Satterfield

به‌سادگی با کاربر ارتباط برقرار کند و تأثیر خود را به بهترین شکل بر جای بگذارد (Faraday, 2000: 155). در واقع استفاده از تصاویر مناسب می‌تواند پیام وبگاه را تقویت کند و با توجه به هدف وبگاه تصاویر می‌توانند در ایجاد هویت وبگاه مؤثر واقع شوند (کانگ و سترفیلد، ۱۳۹۵: ۷۲۷). به‌طور کلی می‌توان گفت یک وبگاه علاوه بر محتوا از طریق طراحی عناصر بصری موجود در صفحه خود را به مخاطب معرفی می‌کند بنابراین نحوه ارائه عناصر بصری نظیر نمادها، تصاویر و رنگ در چارچوب ویژگی‌های رسانه وب اهمیت دارد و ارتباط بین این عناصر بر شکل‌گیری هویت بصری وبگاه تأثیر می‌گذارد (تورگوت^۱، ۱۳۹۲: ۹۹۳). از این‌رو، هویت بصری یک وبگاه دینی در این پژوهش، کاربرد هدفمند نمادها، نشانه‌ها، نقش‌ها و تصاویر مرتبط با یک دین تعریف می‌شود که تمایز آن‌ها از آثار سایر ادیان محسوس باشد و بلافاصله مذهبی بودن وبگاه را تداعی کند و بر اساس مطالعات پیشین، از میان ابعادی که برای ارزیابی شاخصه‌های بصری دینی وبگاه‌ها تعیین شده است مواردی نظیر نشانه‌ها شامل (متن آیات و احادیث، نقش‌مایه‌های هنر اسلامی- مسیحی، رنگ‌های هنر اسلامی- مسیحی، تصویر هلال ماه، صلیب، کعبه) و تصاویر شامل (قرآن- انجیل، روحانیون، اماکن مقدس و مناسک) را در نظر می‌گیرد.

روش پژوهش

در این پژوهش کیفیت شاخصه‌های بصری دینی در صفحه اصلی وبگاه‌های دینی اسلامی و مسیحی ارزیابی شد. بدین منظور از ۵۰ وبگاه دینی اسلامی و مسیحی پربازدید در وبگاه الکسا، ۱۰ نمونه از وبگاه‌های اطلاعات محور و وابسته به نهادهای معتبر مذهبی انتخاب شدند (جدول ۱). نمونه‌ها به‌طور هدفمند انتخاب شده‌اند تا مصادیقی از شاخصه‌های بصری دینی در وبگاه‌ها را نشان دهند، همچنین در این انتخاب از وبگاه‌هایی با موضوع پرسش و پاسخ و گفتگوی آنلاین صرف‌نظر شد. برای ثبت ویژگی‌های بصری نمونه‌ها، چک‌لیست محقق ساخته، در دو گروه نشانه‌ها شامل (متن آیات و احادیث، نقش‌مایه‌های اسلامی- مسیحی، رنگ‌های هنر اسلامی- مسیحی، نمادهای هنر اسلامی- مسیحی) و تصاویر شامل (قرآن- انجیل، روحانیون، اماکن مقدس و مناسک)، با اتکا به مقولات به‌دست‌آمده از دو منبع اصلی (Aliyu, et al., 2013; Aliyu, et al., 2016) طراحی شد (جدول ۲). فرآیند ارزیابی توسط مشاهده شخصی انجام شد و با

¹ Turgut

استفاده از محتوای چک‌لیست، نمونه‌های منتخب با رویکرد تحلیل محتوای کیفی مورد تحلیل قرار گرفتند.

جدول ۱- وبگاه‌های مورد مطالعه اسلامی و مسیحی (مآخذ: نگارندگان)

نام وبگاه	آدرس وبگاه
Hillsong church Church Of The Highlands Fellowship Bible Church New Life church Living Word Christian Center	وبگاه‌های مسیحی https://hillsong.com https://www.churchofthehighlands.com http://www.fellowshiponline.com http://www.newlifechurch.org http://www.lwcc.org
Alshia Hadith Net Islamonline Dawat-e-Islami Islamicity	وبگاه‌های اسلامی http://www.al-shia.org http://www.hadith.net https://islamonline.net https://www.dawateislami.net https://www.islamicity.com

جدول ۲- چک‌لیست شاخصه‌های بصری دینی وبگاه‌ها (طراحی توسط نگارندگان)

نشانه‌ها	تصاویر
متن آیات و احادیث (قرآن - انجیل) نقش‌مایه‌های هنر اسلامی - مسیحی رنگ‌های مرتبط با هنر اسلامی - مسیحی نمادهای اسلامی - مسیحی (هلال ماه - کعبه - صلیب)	قرآن - انجیل روحانیون (اسلامی - مسیحی) اماکن مقدس (اسلامی - مسیحی) مناسک (اسلامی - مسیحی)

یافته‌های پژوهش

در این قسمت یافته‌های حاصل از مشاهده و بررسی برای وبگاه‌های اسلامی و مسیحی بر اساس مؤلفه‌های موجود در چک‌لیست، بیان می‌شود و به‌طور جداگانه در جدول ۴ و ۵ ارائه می‌شود.

جدول ۴- ارزیابی شاخصه‌های دینی در وبگاه‌های اسلامی

نام وبگاه	نشانه‌ها	تصاویر
Hadithnet	کلمه "بسم‌الله الرحمن الرحیم" و حدیث. رنگ‌های بارز در صفحه: آبی روشن، آبی لاجوردی.	روحانیون
Al-shia	احادیث پیامبر (ص) و ائمه. کعبه، نقوش هنر اسلامی. رنگ‌های بارز در صفحه: آبی لاجوردی، طلایی	روحانیون، زیارتگاه‌های ائمه، قرآن

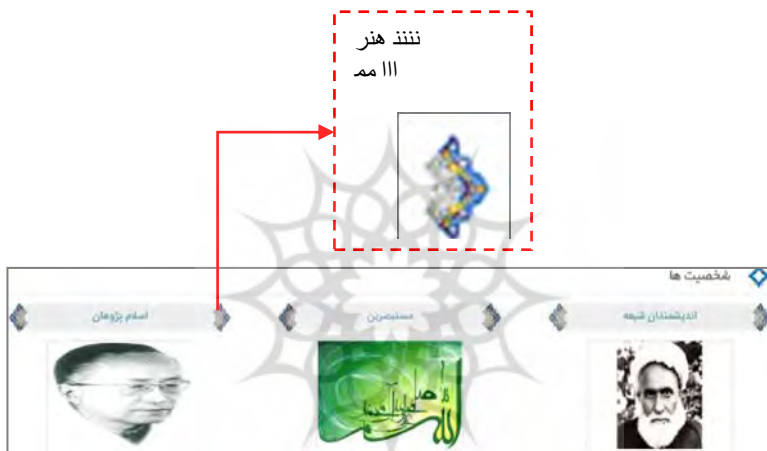
نام وبگاه	نشانه‌ها	تصاویر
Islamicity	کلمه "بسم الله الرحمن الرحيم"، آیات قرآن، کعبه، هلال ماه، رنگ‌های بارز در صفحه: سبز، طلایی.	مسجدالنبی، قرآن
Dawateislami	کلمه "بسم الله الرحمن الرحيم". رنگ‌های بارز در صفحه: سبز، طلایی، قهوه‌ای.	مسجدالنبی، نماز جماعت، قرآن
Islamonline	رنگ‌های بارز در صفحه: سفید، نارنجی.	مسجدالنبی، مسجدالاقصی، نماز جماعت

ارزیابی شاخصه‌های دینی در وبگاه‌های اسلامی

یافته‌های حاصل از بررسی وبگاه‌های دینی اسلامی نشان می‌دهد، در ۳ نمونه از وبگاه‌های اسلامی متن آیات و احادیث در صفحه اصلی وبگاه استفاده شده است. در وبگاه حدیث نت، کلمه "بسم الله الرحمن الرحيم" با قلمی متفاوت، یک حدیث در بالای صفحه و پس زمینه در بخش بالایی صفحه با نوشته‌های عربی دیده می‌شود (تصویر ۱). در وبگاه الشیعه نیز چند نمونه حدیث در بخش‌های ابتدای هر عنوان در صفحه آمده است و در وبگاه islamicity.com کلمه "بسم الله الرحمن الرحيم" در گوشه سمت راست بالای تصویر، استفاده از آیات قرآن در حد فاصل بخش‌های صفحه بر جنبه‌های مذهبی این وبگاه تأکید می‌کند. شاخصه استفاده از نقش‌مایه‌های هنر اسلامی نظیر نقوش هندسی و گیاهی تنها در یک نمونه دیده می‌شود. در هنر اسلامی، نقوش هندسی مبتنی بر مفهوم بنیادی وحدت در کثرت و نماد بصری توحید است (بلخاری قهی، ۱۳۹۴: ۲۷۶)، نقوش گیاهی اسلیمی نیز فضای معنوی خاصی را پدید می‌آورند که به عالم توحید اشاره دارد (نصیری و همکاران، ۱۳۹۵: ۶۵). در وبگاه الشیعه پس‌زمینه بالایی صفحه با استفاده از نقوش گیاهی اسلیمی تصویر شده است، نمونه‌های دیگری از کاربرد این نقوش نیز به‌عنوان تزیین در کنار عنوان‌های هر قسمت (تصویر ۲) همچنین به‌صورت قالبی برای قرار دادن پیوند به صفحات دیگر وبگاه بکار رفته است (تصویر ۳).

تصویر ۱- نمونه کاربرد احادیث در وبگاه حدیث نت (منبع: www.hadith.net)

تصویر ۲- نمونه کاربرد نقوش هنر اسلامی در وبگاه الشیعه (منبع: www.al-shia.org)

تصویر ۳- نمونه کاربرد نقوش هنر اسلامی در وبگاه الشیعه (منبع: www.al-shia.org)

شاخصه کاربرد رنگ‌های هنر اسلامی، در ۴ نمونه مشاهده می‌شود؛ می‌توان گفت در هنر اسلامی هر رنگ، دارای مفاهیم بسیاری است که از اعتقادات و باورهای دینی در فرهنگ اسلامی سرچشمه می‌گیرد (عسگری و اقبالی، ۱۳۹۲: ۶۱). رنگ سبز در سنت اسلامی یادآور پیامبر (ص) و سیادت است (موسوی‌گیلانی، ۱۳۹۳)، آبی روشن، سبز-آبی، لاجوردی و زرد طلایی نیز رنگ‌های

غالب در معماری مساجد هستند که در ایجاد فضای معنوی و روحانی بسیار مؤثر بوده‌اند (شایسته‌فر و خمه، ۱۳۹۲: ۲۸) علاوه بر آن تجلی نور در بسیاری از هنرهای اسلامی نظیر تذهیب و کاشی‌کاری با رنگ طلایی نشان داده شده است (عسگری و اقبالی، ۱۳۹۲: ۵۱). بدین ترتیب رنگ آبی در وبگاه حدیث نت، آبی تیره (لاجوردی) و رنگ طلایی در وبگاه الشیعه (تصویر ۴)، همچنین رنگ سبز در وبگاه Dawat-e-Islami، رنگ‌های غالب در صفحه هستند که بر مذهبی بودن این وبگاه‌ها تأکید دارند. علاوه بر آن در هر سه نمونه، استفاده از این رنگ‌ها در آرم وبگاه و نوشته‌های عنوان‌های اصلی به ارتباط بصری و هماهنگی در صفحه کمک کرده است. در وبگاه Islamicity نیز از رنگ سبز در نوشته‌های عنوان‌های اصلی هر قسمت استفاده شده است؛ اما رنگ‌های موجود در پس‌زمینه و سایر قسمت‌های صفحه با هویت اسلامی ارتباطی ندارند.

تصویر ۴- نمونه کاربرد رنگ‌های هنر اسلامی در وبگاه الشیعه (منبع: www.al-shia.org)

در شاخصه‌های استفاده از تصاویر قرآن و اماکن مقدس به غیر از وبگاه حدیث نت، سایر وبگاه‌ها در صفحه خود تصاویری از قرآن و اماکن مقدس نظیر زیارتگاه‌های ائمه، مسجدالنبی و مسجدالاقصی ارائه کرده‌اند. همچنین آرم دو وبگاه Al-shia و Dawateislami به‌گونه‌ای طراحی شده است که نمایی از گنبد و مناره مساجد را تداعی می‌کند (تصویر ۵). هلال ماه نیز تنها در آرم وبگاه Islamicity دیده می‌شود، نماد هلال که برگرفته از سال قمری مبنای تقویم مسلمانان است، در برخی کشورها به‌عنوان نشانه‌ای برای متمایز کردن مساجد از کلیساها، در بالاترین نقطه گنبد مساجد نصب می‌شود. تصویر کعبه در دو وبگاه Al-shia و Islamicity آورده شده است و تصویر روحانیون نیز در تمام وبگاه‌ها به‌غیر از Islamonline دیده می‌شود که این تصاویر در اندازه کوچک و کیفیت پایین ارائه شده‌اند. در مجموع وبگاه‌های الشیعه و Islamicity در کاربرد نشانه‌های مذهبی عملکرد بهتری نسبت به سایر وبگاه‌ها داشتند.

تصویر ۵- نمایی از گنبد در آرم وبگاه Dawateislami (منبع: www.dawateislami.net)

ارزیابی شاخصه‌های دینی در وبگاه‌های مسیحی

جدول ۵- ارزیابی شاخصه‌های دینی در وبگاه‌های مسیحی

نام وبگاه	نشانه‌ها	تصاویر
Hillsong church	صلیب در طراحی آرم و پس‌زمینه رنگ‌های بارز در صفحه: طیفی از خاکستری	روحانیون، مراسم جمعی دعا و سرود مذهبی
Church Of The Highland	صلیب در پس‌زمینه رنگ‌های بارز در صفحه: سفید، طیفی از آبی	کلیسا، مراسم جمعی دعا و سرود مذهبی
Fellowship Bible Church	صلیب در طراحی آرم و پس‌زمینه رنگ‌های بارز در صفحه: طیفی از رنگ آبی	خواندن انجیل
New Life church	صلیب در طراحی آرم و پس‌زمینه، رنگ‌های بارز در صفحه: سفید، طیفی از آبی	کلیسا، روحانیون، مراسم جمعی دعا و سرود مذهبی
Living Word Christian Center	صلیب در پس‌زمینه رنگ‌های بارز در صفحه: طیفی از رنگ آبی.	روحانیون، مراسم جمعی دعا و سرود مذهبی

یافته‌های حاصل بررسی وبگاه‌های دینی مسیحی نیز نشان می‌دهد در هیچ‌یک از وبگاه‌های مسیحی از شاخصه‌های متن آیات کتاب مقدس استفاده نشده است. به لحاظ استفاده از رنگ‌های مرتبط با هنر مسیحیت، در سه نمونه از وبگاه‌ها درجاتی از رنگ آبی بکار رفته است. رنگ آبی در تفکر مسیحی به‌عنوان نمادی از صلح و خلوص و رنگ ردای حضرت مریم است. همچنین نمادی از حقیقت و جاودانگی انسان تلقی می‌شود (Yu, 2014: 63). در وبگاه newlifechurch، بخش اعظم رنگ پس‌زمینه را سفید و آبی تشکیل می‌دهد. در وبگاه fellowshiponline، نیز طیفی از رنگ آبی در آرم وبگاه، نوشته‌های منوی اصلی و عناوین اصلی استفاده شده است. همچنین در وبگاه lwcc، رنگ غالب در صفحه، آبی است علاوه بر آن نور آبی‌رنگی که در تصویر بزرگ بالای صفحه دیده می‌شود، می‌تواند حس مذهبی و ایمان را تداعی کند (تصویر ۶)

تصویر ۶- تصویر بالای صفحه اصلی وبگاه Living Word Christian Center

(منبع: www.lwcc.org)

تصویر صلیب در تمام نمونه‌ها به جز وبگاه، دیده می‌شود. در وبگاه fellowshiponline و newlifechurch از صلیب در آرم وبگاه استفاده شده است (تصاویر ۷ و ۸) در وبگاه churchofthehighlands صلیب در پس‌زمینه وجود دارد و در وبگاه Hillsong، نیز نمایی از صلیب در آرم وبگاه و در پس‌زمینه تصویر اصلی دیده می‌شود. از آنجاکه یک آرم، نشانه بصری غالب برای معرفی نهاد یا سازمان است و فلسفه و پیام آن نهاد را انتقال می‌دهد (Kang & Satterfield, 2019: 8080) می‌توان گفت کاربرد صلیب در طراحی آرم این وبگاه‌ها به دینی بودن آن‌ها اشاره دارد. مؤلفه استفاده از تصویر کتاب مقدس تنها در نمونه سوم، یعنی وبگاه fellowshiponline دیده می‌شود که در تصویر اصلی بالای صفحه، دو فرد در حال خواندن انجیل نشان داده شده است (تصویر ۹).

تصاویر ۷ و ۸- نمونه صلیب در آرم وبگاه

(منبع: www.fellowshiponline.com, www.newlifechurch.org)

تصویر ۹- تصویر کتاب مقدس در وبگاه Fellowship Bible Church

(منبع: www.fellowshiponline.com)

به لحاظ کاربرد تصویر اماکن مقدس، تنها وبگاه newlifechurch، صحنه‌هایی از فضای بیرونی و خدمات و مراسم در فضای داخلی کلیسا را در قالب تصاویر نمایش می‌دهد. تصویر روحانیون نیز در سه وبگاه Hillsong، newlifechurch و lwcc دیده می‌شود و در تمام نمونه‌ها به‌غیر از وبگاه fellowshiponline، نمایش اجرای مراسم مذهبی در تصویر بزرگ بالای صفحه اصلی آورده شده است. در تمام این تصاویر، جمعی از افراد در حال خواندن سرود مذهبی در پس‌زمینه نورانی به تصویر درآمده‌اند که می‌تواند حس مذهبی و نور ایمان را تداعی کند و به موضوع مذهبی وبگاه اشاره می‌کند.

تصویر ۱۳- بخشی از صفحه اصلی وبگاه Fellowship Bible Church

(منبع: www.fellowshiponline.com)

تصویر ۱۴- بخشی از پس زمینه بالا صفحه اصلی وبگاه Church Of The Highlands

(منبع: www.churchofthehighlands.com)

نتیجه گیری

در این پژوهش جنبه‌های بصری دینی و نحوه کاربرد آن‌ها در وبگاه‌های دینی بررسی شد. استفاده از وبگاه‌های دینی، مانند سایر وبگاه‌ها فعالیتی داوطلبانه است، برخی از کاربران ممکن است به‌طور مکرر از یک وبگاه بازدید کنند و زمان بیشتری را در استفاده از یک وبگاه نسبت به سایر وبگاه‌های دینی صرف کنند. بر اساس پژوهش‌های انجام شده، بازدید از وبگاه به‌طور مکرر می‌تواند ناشی از عواملی مانند کیفیت وبگاه به لحاظ طراحی، محتوا و ویژگی‌های مربوط به آن زمینه، نظیر ویژگی‌های بصری دینی باشد، بنابراین می‌توان گفت، شناخت و استفاده از ویژگی‌هایی که می‌تواند بر جذب مخاطب در این وبگاه‌ها تأثیر بگذارد بسیار اهمیت دارد. از این‌رو پژوهش حاضر با هدف تبیین شاخصه‌های بصری دینی، در تعدادی از وبگاه‌های دینی مسیحی و اسلامی انجام شد. پس از ارزیابی وبگاه‌های منتخب، مشخص شد در هر دو گروه از وبگاه‌های دینی اسلامی و مسیحی تعدادی از شاخصه‌های بصری در جهت نشان دادن موضوع مذهبی وبگاه بکار رفته است. یافته‌های پژوهش در خصوص وبگاه‌های مسیحی، نشان می‌دهد در این وبگاه‌ها بهره‌گیری از تصاویر اجرای مراسم مذهبی بارزترین شاخصه بصری است که در اکثر وبگاه‌ها به آن توجه شده است. به بیان دیگر در این گروه از وبگاه‌ها سعی شده است به‌جای استفاده از سایر نشانه‌ها و نمادهای مسیحی، ویژگی مذهبی وبگاه با استفاده از تصاویر نشان داده شود. استفاده از صلیب در آرم وبگاه نیز شاخصه دیگری است که در اکثر وبگاه‌های مسیحی دیده می‌شود. در وبگاه‌های اسلامی نیز شاخصه‌هایی نظیر متن آیات و احادیث به‌ویژه استفاده از کلمه "بسم الله الرحمن الرحيم" در بالاترین قسمت صفحه و ارائه تصاویری از روحانیون، نشانه غالب در صفحه وبگاه بود. علاوه بر آن رنگ‌های مرتبط با هنر اسلامی نظیر سبز، آبی، آبی تیره

(لاجوردی)، شاخصه دیگری است که در اکثر وبگاه‌ها به آن توجه شده است. این پژوهش با رویکرد جدیدی به مطالعه وبگاه‌های دینی پرداخت و امید است که یافته‌های این پژوهش به‌عنوان مبنایی برای پژوهش‌های آینده در زمینه بهبود کیفیت وبگاه‌های دینی در جهت برقراری ارتباط مؤثر، مفید واقع شود.

منابع

- اصغری، صالح؛ کوثری، مسعود. ۱۳۹۲. «وبلاگ‌های دینی روحانیان در ایران: ارزیابی الگوی مدل هرم سه سطحی». *معرفت فرهنگ اجتماعی*. بهار، شماره ۲، صص ۷۲-۵۵.
- بلخاری قهی، حسن. ۱۳۹۴. *نظریه هنر و زیبایی در تمدن اسلامی*. تهران: سوره مهر.
- حدادی، ثمین. ۱۳۹۲. «بررسی گرافیک وب دانشگاه‌های دولتی کشور». *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، رشته گرافیک، به راهنمایی دکتر محمد خزایی، دانشگاه تربیت مدرس.
- شایسته فر، مهناز؛ خمسه، فرزانه. ۱۳۹۲. «فیروزه، نگین مساجد (با نگاهی به مسجدهای گهرشاد مشهد و کبود تبریز در سده نهم هجری قمری / پانزدهم میلادی)». *جلوه هنر*، پاییز و زمستان، شماره ۱۰، صص ۱۹-۳۲.
- فرهنگی، علی‌اکبر؛ جامع، رقیه. ۱۳۸۹. «رسانه و دین». *فصلنامه مطالعات فرهنگ - ارتباطات*، تابستان، دوره ۱۱، صص ۱۸۲-۱۴۷.
- عسگری، فاطمه؛ اقبالی، پرویز. ۱۳۹۲. «تجلی نمادهای رنگی در آیین هنر اسلامی». *جلوه هنر*. بهار و تابستان، شماره ۹، صص ۶۲-۴۳.
- مسعودی، امید علی. ۱۳۹۲. *تحلیل محتوای وبلاگ‌های دینی در ایران*. تهران: موسسه پژوهشی فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- موسوی گیلانی، سیدرضی. ۱۳۹۳. *رسانه و هنر اسلامی*. چاپ اول، تهران: مرکز پژوهش‌های اسلامی صداوسیما.
- نصیری، محمد؛ افراسیاب‌پور، علی‌اکبر؛ احمدی، فریبا. ۱۳۹۷. «نماد عرفانی رنگ در هنر و معماری اسلامی». *فصلنامه عرفان اسلامی*، تابستان، شماره ۵۶، صص ۷۱-۵۳.

Aliyu, M., Mahmud, M., Tap, A. O. M., & Nassr, R. M. 2013. "A preliminary investigation of Islamic websites design features that influence use: A proposed model", *The Electronic Journal of Information Systems in Developing Countries*, 58(1), pp.1-21.

Aliyu, M., Mahmud, M., Tap, A. O. M. 2012. "Exploring Islamic website features that influence user satisfaction: A conceptual model". *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, vol. 65, pp. 656-661.

- Aliyu, M., Tambawal, A.B., Mahmud, M. and Nassr, R.M. 2016. "Features of Islamic websites, perception of muslim users and utilization behavior: A conceptual model". *The Beam: Journal of Arts & Science*, Vol. 9, pp.1-10.
- Asghari, s. kousari, M. (2013). Religious Blogs of Clergy in Iran: An Evaluation of the Three-Level Pyramid Model. *Ma'rifat-i Fahlāngī jī mmāmi*, 422, 55-72. (In Persian).
- Balkhari-Ghahi, H. 2015. *Theory of Art and Beauty in Islamic Civilization*. Tehran: Sooreh Mehr. (In Persian).
- Bunt, G. R. 2009. *iMuslims: Rewiring the House of Islam* (Islamic Civilization and Muslim Networks). Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Campbell, H. A. & Vitullo, A. 2016. "Assessing changes in the study of religious communities in digital religion studies". *Church, Communication and Culture*, 1, pp. 73-89.
- Campbell, H. A. 2013. *Digital religion: Understanding religious practice in new media worlds*, Routledge Press.
- Campbell, H. A. 2011. "Internet and religion". *The handbook of internet studies*, 11, pp. 232-250.
- Campbell, H. A. 2010. *When religion meets new media*, Routledge Press.
- Casey, C.A., 2001, June. "Online Religion and Finding Faith on the Web: An Examination of Beliefnet. Org". In *Proceedings of the Media Ecology Association* Vol. 2, p. 32.
- Dawson, L. L. & Cowan, D. E. 2013. *Religion online: Finding faith on the Internet*, Routledge Press.
- Faraday, P. 2000. "Visually critiquing web pages". *Multimedia* 99, pp. 155-166.
- Frost, J.K. and Youngblood, N.E., 2014. Online religion and religion online: Reform Judaism and web-based communication. *Journal of Media and Religion*, 13(2), pp.49-66.
- Fahlāng,, A; aame, .. 2010. "Mednn nm ee iigoñ." *oounral of uu ttuee-Communication Studies*, 11, 147-182. (In Persian).
- Gelfgren, S. and Hutchings, T., 2014. "The virtual construction of the sacred-representation and fantasy in the architecture of second life churches". *Nordic Journal of Religion & Society*, 27(1).
- Gorichanaz, T., 2015. "Online religion? The evolving religious information landscapes of Zen Buddhism and Roman Catholicism". *Advances in the Study of Information and Religion*, 5(1), p.2.
- aa ddad,, S. 2013. "Suvey of bbb Gaaphsss nnPubiic nn veiiiini i". *Maeeess hle,,, , aaphcc* Design, supervised by Dr. Mohammad Khazaei, Tarbiat Modares University. (In Persian).
- Hutchings, T., 2010. "Online christian churches: three case studies". *Australian Religion Studies Review*, 23(3), pp.243-260.
- Hjsgard, M. T. & Warburg, M. 2005. *Religion and cyberspace*, Psychology Press.
- Hoover, S. and Echchaibi, N., 2014. "Medaa theoyy and the "hlrrd ppaces of dggtal eeigoñ". In: *Finding religion in the media: Work in progress on the third spaces of digital religion*. pp. 1-35.
- Jiang, Z., Wang, W., Tan, B. C., & Yu, J. 2016. "The determinants and impacts of aesthetics in uee'" *fttt tt aaaxiion wtth webii:sss". Journal of Management Information Systems* 33(1), pp. 229-259.

- Kang, S.R. and Satterfield, D., 2016. "Design elements and principles for maintaining visual Identity on web sites". In *Encyclopedia of E-Commerce Development, Implementation, and Management*.pp. 725-732. IGI Global.
- Kang, S.R. and Satterfield, D., 2019. "Visual Identity Design for Responsive Web". In *Advanced Methodologies and Technologies in Network Architecture, Mobile Computing, and Data Analytics*, pp. 1828-1836. IGI Global.
- Mahmud, M., Aliyu, M., & Tap, A. O. M. 2010. "Quality rating of Islamic websites features: A single-user evaluation". In: *Proceeding of the 3rd International Conference on Information and Communication Technology for the Moslem World*, Jakarta, Indonesia: IEEE, pp. H-26.
- Masoudi, O. (2013). Content Analysis of Religious Blogs in Iran. Tehran: Research Institute for Culture, Art and Communications. (In Persian).
- Mbipom, G., & Harper, S. (2009). *Visual aesthetics and accessibility: Extent and overlap*. HCW Technical Report, Human Centred Web Lab, UK: School of Computer Science, The University of Manchester.
- Mehad, S., Isa, W. A. R. W. M., Noor, N. L. M., & Husin, M. S. 2010. "Muslim user interface evaluation framework (Muslim-UI) for Islamic genre website: A quantitative approach". In: *Proceeding of the 3rd International Conference on Information and Communication Technology for the Moslem World*, Jakarta, Indonesia: IEEE, pp. H-1.
- Mousavi Gilani, S.R. (2014). *Islamic Media and Art*. First edition, Tehran: Islamic Research Center of the Iranian Broadcasting Corporation. (In Persian).
- Nasiri, M; Afrasiabpour, A; Ahmadi, F. (2018). "The Mystical Symbolism of Color in Islamic Art and Architecture". *Erfane eslami*, 56, 53-71. (In Persian).
- Ratcliff, A. J., McCarty, J., & Ritter, M. 2017. "Religion and new media: A uses and gratifications approach". *Journal of Media and Religion*, 16(1), pp. 15-26.
- Robins, D., & Holmes, J. 2008. "Aesthetics and credibility in web site design". *Information Processing & Management*. 44(1), pp. 386-399.
- Schultze, Quentin J. 2011. "Review of: When Religion Meets New Media", by Heidi A. Campbell. *Christian Scholar's Review*.vol XL, 3, pp. 321-325.
- Shayettefa, M; hameeh, F. 2013. "The evolution of the Mosques of Mashhad and the Kabud Mosques of Tabriz in the 9th Century A.D". *Journal of Islamic Architecture*, 10, 19-32. (In Persian).
- Turgut, Ö.P., 2013. "Visual Identity of Electronic Design Magazines". *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 83, pp.990-994.
- Vitullo, A., 2016. "New Age Goes Online: Relocating Spirituality in Virtual Spaces". The Study of Damashur. *metaphors. revista de ciencias sociales*, 4(2).
- Xu, S. and Campbell, H.A., 2018. "Surveying digital religion in China: Characteristics of religion on the Internet in Mainland China". *The Communication Review*, 21(4), pp.253-276.
- Yu, H.C., 2014. "A cross-cultural analysis of symbolic meanings of color". *Chang Gung Journal of Humanities and Social Sciences*, 7(1), pp.49-74.
- https://www.alexam.com/topsites/category/Top/Society/Religion_and_Spirituality/Christianity [Accessed on: August 29, 2017].
- https://www.alexam.com/topsites/category/Top/Society/Religion_and_Spirituality/Islam [Accessed on: August 29, 2017].
- <http://www.fellowshiponline.com> [Accessed on: October 24, 2017].

<https://hillsonline.com> [Accessed on: October 24, 2017].
<http://www.newlifechurch.org> [Accessed on: October 24, 2017].
<https://www.churchofthehighlands.com> [Accessed on: October 24, 2017].
<http://www.lwcc.org> [Accessed on: October 24, 2017].
<http://www.hadith.net> [Accessed on: October 25, 2017].
<http://www.al-shia.org> [Accessed on: October 25, 2017].
<http://www.islamicity.com> [Accessed on: October 25, 2017].
<https://www.dawateislami.net> [Accessed on: October 25, 2017].
<https://islamonline.net> [Accessed on: October 25, 2017].

